Radost z poznání nemusí vést k uznání. Julie Moschelesová

Jiří Martínek

Česká věda nepatřila nikdy k příliš feminizovaným oborům, a snad ještě více to platí o geografii, která se vlastně (nebýt příbuzné demografie) do dnešních dnů ještě nedočkala profesorky. Přesto i v tomto oboru se několik žen uplatnilo, a zvláště v případě Julie Moschelesové lze říci, že velmi úspěšně, byť se zdoláváním mnoha překážek a předsudků… A ačkoli se jedná o osobu po stránce biografické i významu díla jednoznačně velmi zajímavou, je o ní známo vlastně jen málo; pokud je mi známo, nedochovala se pozůstalost (pouze osobní spis a další materiály v Archivu Univerzity Karlovy) a literatura o ní je složena vlastně jen z encyklopedických hesel různé délky a několika článků k životním jubileím či nekrologů[407].

Julie Moschelesová se narodila 21. srpna 1892 v Praze II, čp. 1615 (nyní Bolzanova 1, Praha 1). Pocházela z bohaté židovské rodiny, vlastnící továrnu na sukno; otec Wilhelm Moscheles (* 1861) se živil jako advokát, matkou byla Louise, roz. Schwabacherová (* 1869). Od roku 1896 pak rodina žila, až do druhé světové války, v Praze II, Palackého ulici čp. 727 (nyní č. o. 14)[408]. Někdy se v literatuře mylně udává, že dědečkem byl Salieriho žák, hudební skladatel a klavírista Ignaz Moscheles (1794–1870); ve skutečnosti byli jejími prarodiči z otcovy strany August Isak Moscheles (* 1833) a Therese, roz. Lionová (* 1839), pův. z uherského Rábu (Győr). Domovsky příslušná byla do Prahy.

Protože matka byla slepá, Julii od dětství vychovával příbuzný, anglický malíř a esperantista Felix Stone Moscheles (1833–

407 Nekrology: J. Korčák, in: Sborník Československé společnosti zeměpisné 61, 1956, s. 152–153; R. Kettner, in: Časopis pro mineralogii a geologii 1, 1956, s. 153–155; J. Kunský, in: Věstník Ústředního ústavu geologického 31, 1956, s. 95–97; J. Hůrský, Zemřela Julie Moschelesová, in: Zeměpis ve škole 3, 1956, č. 4, s. 121–122. Dále též R. Kettner et al., K šedesátinám Julie Moschelesové, in. Sborník Československé společnosti zeměpisné 57, 1952, s. 19–25 (kde i, byť neúplná, bibliografie) a J. Hůrský, Vzpomínka na Julii Moschelesovou, in: Sborník České geografické společnosti 97, 1992, s. 261–263. Souhrnně pak literaturu sepsal J. Martínek, Geografové v českých zemích 1800–1945 (biografický slovník), 2008, s. 156–158.

408 Údaje o adresách pochází z konskripcí pražského policejního ředitelství, pro období 1850–1914 postupně digitalizovaných na internetových stránkách Národního archivu (http://www.nacr.cz/C-fondy/digi.aspx). Julie Moschelesová v nich uvedena není, rodiče ano. Stejnou adresu Moschelesová uváděla i v *Kulturním adresáři* 1934.

1917)[409] a jeho žena, s nimiž Julie procestovala celou Evropu i severní Afriku.

Základní vzdělání získala v Londýně. Při cestách po Maroku se náhodně seznámila s významným norským geologem Hansem Henrikem Reuschem (1852–1922), jehož přičiněním byla ani ne dvacetiletá Julie Moschelesová přijata jako soukromá sekretářka-překladatelka v geologickém ústavu v Oslo s tím, že se bude připravovat pro vědeckou kariéru v oboru geologie a geomorfologie.

K odbornému studiu ji vyzval krátce před první světovou válkou (1912) tehdejší profesor geografie na pražské německé univerzitě Alfred Grund (1875–1914), který nadanou vědkyni poznal při své studijní cestě do Norska, kde pracoval na hydrobiologické stanici v Bergenu. Julie Moschelesová nabídku přijala, 13. 7. 1912 složila na reformovaném gymnáziu v Děčíně maturitu a na podzim téhož roku nastoupila na univerzitu.

Přednášky si studentka Moschelesová zapisovala přednášky především z geografie (Grund) a geologie (Friedrich Wähner), ale navštěvovala i výklady z meteorologie u R. Spitalera a dokonce i přednášku *Buddha und Buddhismus* u indologa M. Winternitze. Její školitel Grund sice již v prvním roce světové války padl na srbské frontě, ale v Praze jej vystřídal jiný významný vědec, vyškovský rodák a znalec geomorfologie Fritz Machatschek (1876–1957). U něj Julie Moschelesová dostudovala (závěrečné zkoušky 11. 5. 1916), obhájila doktorát (obhajoba 24. 5. 1916 na základě práce *Die postglazialzeit in Skandinawien*, jejíž téma vybral ještě Grund, komisi tvořili Machatschek a Wähner, ale promoce až 3. 10. 1917[410]) a nadále pracovala jako pomocná vědecká síla, od 1918 jako bezplatná asistentka. Při promoci měla pochopitelně zapsanou židovskou víru.

V rámci edice, vydávané německou univerzitou, vyšla také její inspirující práce o pražském podnebí *Klima von Prag* (1918), v níž mj.

409 Roku 1911 byl F. S. Moscheles za svou dlouholetou činnost v mírovém hnutí dokonce nominován na Nobelovu cenu (viz archiv nominací na oficiálních internetových stránkách www.nobelprize.org).

410 Rigorosní protokol filosofické fakulty německé univerzity v Praze (1912–1929), s. 54, č. 107; uložen v Archivu UK.

navázala na nedokončený výzkum prvního českého profesora meteorologie Františka Augustina; zabývala se i podobnou problematikou v oblasti Balkánu (*Das Klima von Bosnien und der Hercegovina*, 1918).

Na německé univerzitě ale nevydržela dlouho – *„stala se však zde předmětem útoků extrémně německonacionálních studentů i některých profesorů, takže své místo musela opustit“*, jak napsal v nekrologu Radim Kettner. Neúspěšně se též pokusila o habilitaci (Machatschek byl pro, ale odmítli ji zástupci negeografických oborů v komisi, geolog Franz Wähner a meteorolog Rudolf Spitaler). Roku 1922 proto z Přírodovědecké fakulty německé univerzity odešla; celkem tu pracovala 4 roky a 11 měsíců (od 1. 11. 1917 do 30. 9. 1922). Historik pražské německé geografiieW. Ludwig[411] její odchod pouze komentoval slovy, že v září 1922 vystoupila ze státní služby, aby uvolnila místo novému asistentu Karlu Nitschemu[412]. Ten ovšem svou disertaci obhájil až roku 1925, zatímco u Moschelesové byla obhajoba podmínkou k získání asistentského místa…

K 1. 10. 1922 proto přešla Julie Moschelesová na českou univerzitu, do Geografického ústavu na Albertově. Stalo se tak zejména díky tehdejšímu přednostovi Václavu Švamberovi, a snad na zásah samotného prezidenta T. G. Masaryka[413]. (Za války ovšem její přijetí bylo Švamberovi vytýkáno, v nekrologu si to neodpustil ani předseda České společnosti zeměpisné Stanislav Nikolau[414] – byť spíše kvůli politickým názorům vůči Hradu, než kvůli Moschelesové.) Ač byla asistentkou se všemi předpoklady k vědecké i pedagogické práci, v seznamu přednášek se její jméno objevuje až od roku 1932; hypoteticky se lze domnívat, že

411 W. Ludwig, *Die Geographie an der Deutschen Universität in Prag seit der Begründung des geographischen Lehrstuhles (1872–1932)*. Arbeiten des Geographisches Institutes der Deutschen Universität (Neue folge 15), Prag 1934, s. 81.

412 J. Hůrský, *Vzpomínka…*, s. 262 se domníval, že v tom sehrál roli i velkoněmecky smýšlející rektor – tím byl ovšem ve školním roce 1922/23 Samuel Steinherz, sám židovského původu (nakonec zemřel v Terezíně). Jeho zvolení ovšem provázely studentské protesty, antisemitsky zaměřené, které určitě mohly Moschelesovou znechutit. V. Häufler (*Dějiny geografie na Univerzitě Karlově 1348–1967*, 1968, s. 245) uvádí rektorovo jméno v podobě Nägli, mělo by tedy nejspíše jít o teologa Augusta Naegleho (1869–1932), který byl rektorem v letech 1918–20 a navíc byl politicky velmi aktivní, mj. jako protikandidát T. G. Masaryka v prezidentské volbě 1920.

413 R. Kettner, c. d., s. 153.

414 *„Dal si* (Švambera, pozn. aut.) *vnutit „shora“ proti své vůli cizí zeměpisnou sílu, ač tato tehdy ani česky neuměla, Ale její nesporné schopnosti ocenil Švambera výše než jiné ohledy…“* In: Sborník České společnosti zeměpisné 45, 1939, s. 85.

tomu tak bylo zejména proto, že geomorfologie byla v té době již obsazena J. V. Danešem, respektive Václavem Dědinou či V. J. Novákem.

Těžištěm její odborné práce byl v té době fyzický zeměpis, hlavně geomorfologie, a to především našeho území. Při výzkumech v severních Čechách například na základě geologické analýzy říčních sedimentů dokázala, že praOhře tekla původně údolím dnešní Bíliny[415], zajímavým rozborem se v pracích o Císařském (Slavkovském) lese se pokusila o datování některých českých vulkanitů, např. Doupovské hory považovala za sopku oligocénního stáří, zatímco v miocénu následoval tektonický klid a teprve na sklonku třetihor došlo k silným tektonickým pohybům. Její myšlenkou je také dnes obecně uznávaná teze o potřetihorním zdvihu České kotliny. Při výzkumu Českého středohoří navázala na J. E. Hibsche a Č. Zahálku a rozlišila v labském údolí celkem 6 říčních teras různého stáří; i zde načrtla směr, kterým se později česká geografie ubírala během druhé poloviny 20. století. Další práce se týkaly například struktury hercynských pohoří (*Vlnité prohyby o velké amplitudě v jižních Čechách*, 1931[416]), psala i o moravských Karpatech – zejména studovala změny v poloze rozvodí mezi Moravou a Váhem v oblasti Vlárského průsmyku – a nevyhýbala se ani tématům z regionální geografie světa, mj. publikovala článek o Darwinově teorii vzniku korálových útesů (*Geologische Rundschau* 1921) či o Bonnevillově jezeře v Severní Americe (*Zeitschrift für Gletscherkunde* 1922).

Odborně se hlásila k dílu W. M. Davise (s nímž si i korespondovala[417]) i E. de Martonna. Oba ovšem metodicky překonávala, zejména kladla důraz na Davisem podceňovaný vliv geologické struktury a tektonických pohybů. Z českých vědců její přínos ke geologii ocenil v několika pracích pozdější akademik Radim Kettner[418].

415 J. Moscheles, *Zum Ursprung der Kieselschiefergerölle in den diluvialen Schottern des Bielatales,* in: Mitteilungen des Geografische Gesellschaft in Wien 61, 1918, s. 419–420.

416 In: Sborník Československé společnosti zeměpisné 36, 1930, s. 155–158. Podle J. Korčáka šlo o její vůbec nejlepší vědecké dílo, a to přes stručný rozsah pouhých 4 stran.

417 V Davisově pozůstalosti, uložené v Houghton Library (Harvardova univerzita, Cambridge, Mass., USA) je dochováno 5 dopisů od J. Moschelesové. Soupis pozůstalosti in: http://oasis.lib.harvard.edu/oasis/deliver/~hou00697 .

418 Mj. v posudku, který je součástí Kettnerovy pozůstalosti v Archivu AV ČR (sign. III c, inv. č. 2406).

Na české univerzitě se roku 1934 Julie Moschelesová konečně habilitovala[419], ovšem nikoliv z fyzické geografie, které se do té doby převážně věnovala, ale z antropogeografie. (Vedle filozofky Albíny Dratvové byla jedinou ženou na meziválečné přírodovědecké fakultě, která docentury dosáhla.) Změna oboru ji nečinila problémy, neboť i v antropogeografii (dnes bychom řekli sociální geografii) byla odborně na výši – důkazem toho jsou takové práce, jako *Wirtschaftsgeographie der Tschechoslowakischen republik,* vydaná v Praze, Vídni a Berlíně roku 1921, vysoce oceňovaná např. A. Demangeonem, nebo *Landeskunde der Britischen Inseln* z roku 1925, přeložená i do španělštiny. Navíc byla schopná zasahovat i např. do kartografie, pro německý Stielerův atlas např. navrhla tři mapy (Anglii, Skotsko, Irsko; vydány 1935). V menší míře se zabývala i teoretickými otázkami oboru (článek *Logická soustava zeměpisu člověka*[420], v níž rozebírala Passarge, Brunhese aj.) Po habilitaci se pak plně začala věnovat právě sociálně-geografickým a někdy až sociologickým otázkám.

V době, kdy se stala soukromou docentkou, měla již publikovaných 5 monografií a dlouhou řadu článků. Přesto si i nadále držela – nijak skvěle honorované – asistentské místo na fakultě, vedle toho se živila především překlady. Německy i anglicky mluvila zcela plynně, ostatně němčina byla její mateřštinou a anglicky byla zčásti vychována, ovládala i francouzštinu a severské jazyky; naopak česky se naučila až vlastně v dospělosti, během svých vysokoškolských studií, a ještě dlouho mluvila s přízvukem[421]. Písemně se česky ovšem již nej-

419 Habilitaci podala někdy na podzim 1933; profesorským sborem přírodovědecké fakulty byli 23. 11. 1933 za členy habilitační komise stanoveni V. Švambera, V. Dědina a B. Šalamon. Zpráva komise o habilitaci byla profesorským sborem projednána 25. 1. 1934, habilitační kolokvium bylo schváleno 8. 3. 1934; tehdy také bylo stanoveno téma habilitační přednášky *Střední Evropa jako antropogeografický pojem*. Přednáška byla schválena jednomyslně, profesorský sbor navrhl udělit venia docendi na schůzi 26. 4. 1934 a docentura byla ministerstvem školství a národní osvěty udělena výnosem č. j. 55208/34-IV/3 ze dne 20. 5. 1934. Všechna data pochází z příslušných zápisů ze schůzí profesorského sboru fakulty, uložených v Archivu UK. Není zřejmě náhodou, že v témže roce došlo ještě k dalším dvěma habilitacím z oboru geografie – krátce před Moschelesovou se stal docentem J. Kunský, těsně po ní K. Kuchař. Svou roli v tom asi sehrála i skutečnost, že tehdy byl děkanem geografii blízký klimatolog Stanislav Hanzlík. K další geografické habilitaci pak došlo až roku 1958…

420 In: Sborník Československé společnosti zeměpisné 31, 1925, s. 247–254.

421 J. Hůrský, *Vzpomínka….,* s. 263 (ovšem s poznámkou, že mnoho dalších vědců, zejména na biologii, na tom bylo mnohem hůře).

později v roce 1928[422] vyjadřovala bez chyb, i když některé nuance českého pravopisu jí zůstaly cizí prakticky až do konce života[423]. Po habilitaci byla až do války pověřována suplováním přednášek z regionální geografie, naposledy ještě 9. 9. 1938.

Jako vědkyně byla Moschelesová známá více v cizině než doma, své práce vydávala převážně v zahraničních časopisech – větší počet cizojazyčně publikovaných prací měl jedině Jiří Daneš. Svou orientaci na moderní metody v antropogeografii a sociologii snad nejvíce ukázala v práci *The Demographic, Social and Economic Regions of Greater Prague: A Contribution to Urban Geography*,[424] v níž například analyzovala sociální a ekonomický statut jednotlivých čtvrtí, a to mj. na základě podílu dělnictva a služebných na jejich obyvatelstvu. Zde důkladně využila svou znalost zahraniční literatury (včetně tzv. urbánní sociologie chicagské školy – Park, Burgess a kol.) i matematických metod, v té době u nás v geografii ještě málo používaných. I její další práce o geografii města byly značně oceňovány, ve francouzské literatuře o ní např. referoval A. Fichelle, na Moschelesové metodiku pak o více než dvě desetiletí později navázala rakouská geografka A. Lichtenbergerová.

Publikovala též v USA, Francii (*Le Monde Slave, La Révue économique française, Annales de Géographie)* Švédsku *(Geografiska Annaler*) i jinde.[425] Proslulost si získala i svým velkým přehledem o odborné literatuře, o níž aktivně referovala jak ve *Sborníku Čs. společnosti zeměpisné,* tak v zahraničních časopisech, mj. *Bibliographie géographique internationale* (od 1925), *Geologisches Zentralblatt* (1924–33), *Zeitschrift für Geologie, Mitteilungen der Geographisches Gesselschaft Wien* (1918–33) – zvláště její souhrnné zprávy o výzkumech v oboru geologie českých zemí se citovaly ještě dlouho po autorčině smrti.

422 Stručný dopis J. V. Danešovi z 28. 1. 1928, uložený v Danešově osobním fomdu (Archiv AV ČR); podepsána jako „v plné úctě oddaná Julie Moschelesová“ (sic!).

423 Například v dopise V. Dědinovi z 21. 4. 1952 (v jeho osobním fondu v Archivu AV ČR, sign. II b) 1, inv. č. 191) se nachází tvary jako požadala, zdravičko, obvykly (místo obvykle) aj.

424 In: Geographical Review (New York) 27, 1937, s. 413–430.

425 Výčet je např. v *Kulturním adresáři ČSR*, s. 290. Seznam prací ze 30. let, zřejmě příloha k habilitačnímu spisu, uvádí celkem 70 položek.

Několikrát Moschelesová přednášela i v zahraničí, např. v roce 1925 v Londýně a na letní geografické škole v Cambridgi, roku 1938 v Londýně, Leedsu, Birminghamu a Manchesteru. Když se v Praze roku 1937 konal IV. mezinárodní kongres pro dějiny vědy, Moschelesová byla sekretářkou (tajemnicí) jeho obecné sekce a přednesla referát o Jablonci jako příkladu moderního města (ve francouzštině). Zapojila se též do debat o podstatě regionalismu, u nás probíhajících na sklonku 30. let, v agrárnickém listu *Brázda* dokonce spolu s geologem F. Ulrichem (později zavražděným nacisty) publikovala nový návrh na krajské členění území tehdejšího Československa[426]. Byla též členkou mnoha vědeckých společností, např. KČSN, dopisující členkou Šafaříkovy společnosti v Bratislavě, čestnou členkou londýnské Sociological society, francouzská Societé de Géographie commerciale de Paris ji roku 1930 udělila Medaili Gaudy.

Ještě před okupací nacistickým Německem se Julie Moschelesová stala i na fakultě cílem protižidovských útoků a záhy po okupaci i proto musela z rasových důvodů opustit svou vlast. K 31. 5. 1939 byla oficiálně zbavena místa vědecké síly a musela se vzdát i docentury. Povedlo se jí to v červenci 1939 – údajně v přestrojení za žebračku – díky pomoci přátel z britského Institute of Sociology (zejména Margaret Tattonové). Konkrétní způsob odchodu se z archivních materiálů nedá zjistit; v osobním spise Julie Moschelesové v Archivu UK je dochován dopis berního úřadu z Prahy I (oddělení pro daň z vystěhování) z 26. 3. 1940, který se táže fakulty, zda je pravdivé sdělení, že docentka Moschelesová odcestovala na dvouletou studijní cestu do Austrálie, jejíž vědecký program schválili Sven Hedin ze Stockholmu a dva angličtí profesoři, a zda lze počítat s jejím návratem…

426 J. Moschelesová – F. Ulrich, *K diskusi o regionalismu*, in: Brázda 18, 1937, s. 136–139. Ještě v témže čísle na článek reagoval i geomorfolog a hlavní redaktor *Československé vlastivědy* Václav Dědina. V textu je stručně shrnut vývoj krajského členění u nás, až na poslední straně jsou pak (bez bližšího odůvodnění, jen s poznámkou, že šlo o výsledek delších úvah především hospodářsko- a dopravně-geografických) navržena krajská města: Praha, České Budějovice, Plzeň, Chomutov, Liberec, Hradec Králové, Jihlava, Brno, Olomouc, Opava, Moravská Ostrava, Hodonín, Bratislava, Žilina, Turčianský Sv. Martin (příp. subregion k Žilině), Zvoleň (sic!), Nitra (případně subregion), Liptovský Mikuláš, Kežmarok (příp. subregion), Košice, Užhorod a Rachovo.

Uplatnění ale našla až jako lektorka geografie na obchodní fakultě univerzity v australském Melbourne (o výzkumech v této části již od 20. let uvažovala), kam nastoupila k 1. 3. 1940. Přestože zde byla úředně vedena po celou dobu pobytu v exilu, od 7. 12. 1942 do 15. 10. 1945 pobývala převážně v severní Austrálii jako geografka v armádě Nizozemské východní Indie (v rámci Allied Geographical Service), přičemž zpracovala jedinečnou bibliografii, týkající se zeměpisu dnešní Indonésie a přilehlých oblastí. V Melbourne se zapojila i do aktivit československého exilu, mimo jiné v rámci tamní pobočky Čs. červeného kříže.

Pobyt v Melbourne byl pro Julii Moschelesovou klíčový ale i z hlediska osobního života, neboť právě tady poznala svou životní přítelkyni, dánskou literární vědkyni **Gretu Hortovou** (1903–1967)[427], která sdílela s Moschelesovou podobné osobní i profesní názory. Když se po konci války se vrátila do Československa, kde nenašla ze svých příbuzných nikoho naživu – celá její rodina se stala obětí „konečného řešení židovské otázky“, odešla s ní do Prahy právě Hortová, která také převzala starost o domácnost poněkud nepraktické geografky. Po odchodu z armády (1945) se nakrátko vrátila do Melbourne, ale na přání z vlasti v Sydney nastoupila (6. 3. 1946) na první civilní loď do Evropy a přes Londýn, odkud dopisem z dubna 1946 žádala o místo asistentky na pražské univerzitě, se vrátila repatriačním vlakem 26. 6. 1946. Následně požádala i o odškodnění podle dekretu 53; osvědčení o národní spolehlivosti ji vydal generální konzulát ČSR v Sydney.

Julie Moschelesová v Praze pracovala nejprve (1. 7. 1946 – 31. 3. 1950) v Ústavu pro obecnou přírodovědu University Karlovy[428], neboť místo asistentky na geografii se nenašlo: jak napsal v nekrologu Jaromír Korčák, *„vrátila se osamělá do rodného města, avšak tam našla*

427 Viz U. Hoffová, *Hort, Greta (1903–1967)*, in: Australian Dictionary of Biography, Melbourne 1996, Vol. 14, s. 499–500; J. S. Martin, *Greta Hort: scholar and educationalist*, in: Nordic Notes 8, 2004 (dostupné zřejmě jen na internetu: http://diemperdidi.info/nordicnotes/vol08/articles/GretaHort.html. Moschelesová ji oslovovala „Gretinko“. Po smrti Julie Moschelesové se pak vrátila do rodného Dánska, kde přednášela na univerzitě v Aarhusu.

428 Někdy se mylně udává Ústav pro dějiny přírodních věd nebo Ústav pro dějiny UK; tato chyba vznikla v Kettnerově nekrologu a poté byla opakovaně přebírána i dalšími autory (Häufler, Martínek aj.).

už jen málo přítel, ale ještě dosti protivenství.“[429] Na geografii byla pověřena pouze konáním přednášek v angličtině v rozsahu cca 2 hodin týdně, a to pouze za podmínky, že na ně bude chodit aspoň 20 studentů[430]. Mezi těmi, kdo nepřáli jejímu návratu na fakultu, byl zejména bývalý bratislavský profesor Jiří Král (1893–1975), a to z vědeckých i osobních důvodů (témata, kterými se během války začal zabývat, až nápadně připomínala vědecký výzkum „v cizině ztracené“ židovské vědkyně....); nebyl ovšem jediným, *„výkonní a přes troufalou politickou konverzi nadále vlivní závistivci“*[431] se na fakultě vyskytovali ve větším počtu. Ani v Ústavu ovšem neměla nijak odborné postavení: jejím hlavním úkolem bylo – zpracování katalogu pro fakultní knihovnu...

Vedena byla jako vědecká pomocná síla s právy asistenta; v žádosti o rychlé vyřízení místa bylo uvedeno, že se z emigrace vrátila zcela bez prostředků, neboť výše posledního platu byla „ubytování a strava“.

Plat jí byl stanoven na 62 124,- Kč ročně (tj. sotva 5200,- Kč měsíčně), od roku 1947 pak se speciálním příplatkem 3000,- Kč měsíčně za výuku (k 1. 12. 1951 byl plat shrnut na hodnotu 8500.- Kč měsíčně). Přesto ji smlouva byla prodlužována vždy jen na krátké období, maximálně rok, a to přes skutečnost, že od června 1947 byla načas zástupkyní soukromých docentů v profesorském sboru fakulty. Cesta do zahraničí, když byla v roce 1948 pozvána na letní kurz The International People’s College v dánském Helsingøru, ovšem pro ni byla již z vůle úřední (z rozpočtových důvodů, jak sdělilo ministerstvo....) nemožná, a to přes souhlas fakulty.

Teprve po Králově penzionování akčním výborem na jaře 1948 se mohla Moschelesová vrátit do Geografického ústavu UK. I tady ovšem nadále pracovala pouze jako asistentka, řádnou členkou katedry byla až od října 1950 a teprve roku 1953 se stala státní docentkou. *„V malosti prostředí geografického ústavu, které přerostla svým vědeckým dílem*

429 J. Korčák, c. d., s. 152.

430 Mezi studenty v prvním odpřednášeném semestru byl např. pozdější docent Ctibor Votrubec.

431 J. Hůrský, *Vzpomínka...,* s. 263. Ani on, ani další autoři nikoho jmenovitě neuvádějí, ale lze se celkem snadno dopočítat, že mluví o Josefu Pohlu-Doberském (1888–1957), předválečném agrárníkovi a poválečném komunistovi. I jeho odborná specializace byla blízká Moschelesové, přičemž úroveň Doberského prací byla v nejlepším případě srovnatelná, ale spíše horší.

i významem, byla od svého návratu odstrkována a oddalována od vědecké práce v geografii a věnovala se hojně činnosti překladatelské a pedagogické…", napsal o těžkém postavení Julie Moschelesové její další kolega, geomorfolog Josef Kunský.[432] Přes své nesporné kvality jako vyučující prý na přednáškách měla málo posluchačů; nebývala členkou komisí u státních zkoušek, takže většina studentů její výklady považovala za „zbytečné"…. Přitom v jednání fakultní rady o docentuře (20. 1. 1953) Jaromír Korčák tvrdil, že je *„naším nejlepším zeměpiscem"* a že *„nebýt antisemitismu, byla by již před válkou mimořádnou profesorkou"*. Podle téhož jednání (zápis v osobním spise v Archivu UK) nebyla členkou KSČ, ale *„z malicherných důvodů. Má však charakterové předpoklady i kladný poměr k naší lidovědemokratické republice"*. Docentkou byla ovšem ustanovena až k 1. 1. 1955 (slib složila 8. 4. 1955) s tabulkovým platem 2600,- poreformních korun.

Vedla většinu přednášek z regionální geografie a chystala se ke zpracování velké monografie o Austrálii, kterou už ale nedokončila (vydala pouze skripta s touto tematikou). Připravila také *Geograficko-statistický přehled států světa* (1948 – zřejmě nevyšel) pro nakladatelství Kropáč a Kucharský. Stále pokračovala ve studiích v oboru geografie obyvatelstva, mj. se věnovala vylidňování venkova – porovnávala situaci v českých zemích s Austrálií. Psala také kapitoly do učebnic pro gymnázia, i když v 50. letech často musela slevit ze své odborné erudice a odcitovat sovětské klasiky v čele s Mičurinem a Lysenkem. Naopak k fyzické geografii už se nevracela. Mezi jejími žáky nejvěrnějšími vynikl pozdější dlouholetý pedagog Přírodovědecké fakulty UK Josef Brinke (1934–2001), který po své učitelce pak i převzal téma zeměpisu Austrálie.

Julie Moschelesová prokázala také cenné služby při překládání anglických resumé pro Karlem Kuchařem vydávaný časopis *Kartografický přehled* i pro řadu geologických periodik, ale i publikací z biologie (např. Deylův *Vývoj a systém rostlin jednoděložných*). Společně s Hortovou byly podepsány i pod některými překlady, jiné pravděpodobně Moschelesová pro přítelkyni zprostředkovala – to platí zejména o anglickém vydání klasického díla Josefa Augusty a ilustrátora Zdeňka Buriana *Pravěká zvířata (Prehistoric Animals*, London 1962).

432 J. Kunský, c. d., s. 97.

Komplikované postavení měla Julie Moschelesová nejen v profesním, ale i osobním životě. Byt v Palackého ulici byl za války zabaven a veškerý majetek zmizel, po válce už „samozřejmě“ nebyl volný. Moschelesová proto bydlela nejprve v podnájmu u ing. Kurze v Kladské 25 na pražských Královských Vinohradech (prý se ale v něm nedalo v zimě ani topit), někdy v roce 1948 se pak přestěhovala na budovu fakulty na Albertově, kde ovšem bylo její ubytování považováno za katastrofální i z hygienických důvodů. Proto se na nějakou dobu přestěhovala do jiného nouzového ubytování v další fakultní budově ve Viničné 7[433] (nyní mj. zoologické katedry). Zde bydlela v letech 1950–52; když se ale biologie a geografie octly na různých fakultách, Moschelesová tu byla nejprve trpěna (neboť pro biology často překládala), na podzim 1952 ale jí „byla vyhrazena místnost č. 138 na Albertově“ – musela se vystěhovat do dvou týdnů – a to s dodatkem, že *„upozorňujeme Vás současně, že není přípustné, aby Vaši pracovnu sdílel s Vámi někdo, kdo není zaměstnancem zdejší fakulty….“* Na všech adresách bydlela spolu se svou přítelkyní Grete Hortovou[434] a často k sobě zvala k debatám při čaji i studenty.

Jako odbojářka měla sice Julie Moschelesová nárok na přidělení bytu, ale příslušná žádost se s byrokratickou mašinérií stále protahovala, a to i přes opakované urgence fakulty a žádosti o konkrétní byt (ve stylu: když dr. R. Salus, bývalý Němec a oční specialista, mohl dostat pro 2 osoby šestipokojový byt v Žatecké 18/5, nebylo by možné získat ubytování i pro vědkyni světového jména?; později se ještě žádalo o byt po emigrantce H. Steinhardtové v Dělnické 65). I sama se pokoušela získat byt, v tomto duchu si např. psala s MUDr. Arnoldem Jiráskem, jemuž ve 30. letech překládala nějaké texty[435]. Teprve snad v dubnu 1953 jí byl přidělen byt (dokument z 8. 4. 1953, uvedený v inventáři osobního fondu, ovšem není dochován).

433 Na toto ubytování vzpomínal také F. Fediuk (in: Zpravodaj ČGS, leden 2006, s. 14–15); adresu Viničná 7 Moschelesová uváděla i v některých dokumentech.

434 Zajímavé svědectví o ní podala např. básnířka Jiřina Hauková, in: J. H., *Záblesky života*, 1996, s. 105–107. Spolubydlící uvádí jako dr. Horthovou.

435 Dopis J. M. ze 4. 9. 1947 je dochován v Jiráskově pozůstalosti v Archivu AV ČR, rukou na něm je Jiráskem připsáno, že „v hluboké úctě“ nemá volný byt.

Jak napsal jeden z jejích žáků, Josef Hůrský, „mimořádné intelekty bývají provázeny jistými rysy podivínství[436]“. Julie Moschelesová milovala anglické detektivky (ač si prý občas stěžovala, že jim chybí více logiky), takřka pověstnou se stala její nedbalost o zevnějšek a také těžká závislost na nikotinu, která se nakonec stala jednou z příčin její smrti. Již od 2. světové války nebyla zcela zdravá (údajně už v roce 1947 trpěla záchvaty, proto musela mít stále spolubydlící). Své šedesátiny v létě 1952 oslavila při léčení v Mariánských Lázních, v letech 1954 a 1955 pobývala i s Gretou Hortovou v Bechyni[437]. Měla též nespecifikovanou oční chorobu, léčenou penicilinem. Poté, co roku 1955 absolvovala náročnou operaci, se nakrátko na fakultu ještě vrátila, ale její další odborné i životní plány přetrhla smrt: Julie Moschelesová podlehla 7. ledna 1956 ve svém bytě rakovině. Aby jí mohl být uspořádán důstojný pohřeb, museli se na ni složit kolegové z fakulty, neboť ze široké rodiny již nikdo nežil…

436 J. Hůrský, *Vzpomínka…, s. 261.*

437 Pozdravy z bechyňských dovolených jsou zachovány jako jednotlivosti v osobním fondu geografa a geomorfologa Václava Dědiny (1870–1956), rovněž uloženém v Archivu AV ČR.